

State of the European Union

Mijnheer de voorzitter, geachte vergadering, dames en heren,

Achter de tuin lag de bedding van een spoorlijn. Enkele keren per dag passeerde een trein en wanneer de stoomfluit gilde steeg uit het talud een witte mist. Op de hartslag van de denderende wagons ontwaakte mijn verlangen naar het land voorbij de horizon en een rusteloosheid die zich vertaalde in slechte schoolrapporten. 'Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage' is een lofzang aan de heimat.

Toen ik 22 was liften we naar Oost Europa. We sliepen in die warme zomer van '71 waar het lot ons bracht en wisselden geld bij elke grens. Zo ging het van Duitsland over Zwitserland en Italië naar Joegoslavië waar Tito nog onsterfelijk was en de partizanen niet vergeten. Ljubljana was Oostenrijks, Zagreb donker en streng, de kust licht en vrij. Van Split daalde de weg naar Dubrovnik, een nieuwe openbaring na de kust van Istrië. Er ging een schok door de wereld toen deze prachtige stad twintig jaar later tijdens de burgeroorlog werd gebombardeerd. Een oorlog in Europa hielden we in 1971 niet voor mogelijk. Hij had er al moeten geweest zijn toen de Sovjettanks in '56 binnenrolden in Boedapest, of in Tsjecho-Slowakije om een einde te maken aan de Praagse Lente in het wonderjaar '68 dat nog vers in het geheugen lag. Met haarspeldbochten leidde een betoverende weg, hoog boven de Middellandse Zee, naar de baai van Kotor. Aan het stuur een Fransman die onderweg was naar Libanon en 'slip' zei wanneer hij 'Split' bedoelde. Er waren geen grenzen tussen Slovenië, Kroatië, Bosnië, Herzegovina, Kosovo, Servië en Macedonië. Er groeiden wilde aardbeien in de bossen aan de grens met Albanië, het meest gesloten land van Europa. We waren sprakeloos voor een van de mooiste bruggen ter wereld in Mostar, een wonder van de Ottomaanse architectuur, gebouwd in opdracht van Suleiman de Prachtlievende die nog tot eind deze maand zijn naam eer aandoet in het Paleis voor Schone Kunsten. Jonge mannen sprongen al vier

eeuwen van de brug in de duizelingwekkende diepte van de ijsskoude Neretva. Ook dit verbluffend kunstwerk werd tijdens de burgeroorlog moedwillig verwoest. Er staat nu een kopie. Er waren moskeeën in Mostar, naast kerken, orthodoxe en katholieke, een synagoge en monumenten van een nieuwe tijd zonder God. Joegoslavië was een laboratorium, een mozaïek. Het cement was één man, zo bleek na zijn dood. Er wonen nog Kroaten op de westelijke oever en Bosniërs op de oostelijke maar de Serviërs zijn grotendeels weg en ook hun orthodoxe kathedraal. Geen tien jaar na de verwoestingen in Mostar liep ik over het puin van de immense Boeddha's in Bamiyan, ooit het uithangbord van de Afghaanse luchtvaartmaatschappij, zonder te bevroeden dat de Beeldenstorm, waarvan ex-Joegoslavië een voorbode was, nog veel erger kon.

Op de dag dat we Mostar bezochten stonden we 's avonds tachtig kilometer verder op een andere Ottomaanse brug, de brug met twee ogen in Sarajevo, waar Gavrilo Princip aartshertog Frans Ferdinand vermoordde met een Belgisch halfautomatisch pistool. Dat was voor de vorige eeuw wat 11 september 2001 werd voor deze. De aanslag leidde via twee wereldoorlogen naar het embryo van de Europese Unie, een verbond van vrede, vrijheid, samenwerking en welvaart. De nieuwe eeuw, het nieuwe millennium, vraagt een nieuwe utopie.

Via Belgrado ging het naar het keizerlijke Boedapest en naar Praag met zijn Oudnieuwe Synagoge, de oudste van Europa, zijn joodse begraafplaats en het gouden straatje van de alchemisten waar Kafka schreef. Er heerste een kater na de Praagse Lente. Overal waren er bruggen. Europa bestaat uit oevers en bloeit door bruggen.

Waar Joegoslavië en Tsjecho-Slowakije na de Koude Oorlog echter verbrokkelden gebeurde met Duitsland het omgekeerde. De Bondsrepubliek verenigde zich met de DDR of was het een Anschluss? Dat gebeurde vijf jaar nadat West-Duitsland met de Benelux en Frankrijk het verdrag van Schengen sloot. Vandaag, 30 jaar later, zijn 26 staten lid. In 1971 was de Europese Unie nog de zes landen van de Europese Economische Gemeenschap die toetredingsonderhandelingen voerde met Ierland, Denemarken, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk. Het IJzeren Gordijn scheidde Oost-Europa

hermetisch af. De communicatietechnologie die daar doorheen kon, zou nog 20 jaar op zich laten wachten, maar in Oost-Europa had men alles veil voor een Beatleplaat of nylonkousen, signaal van een culturele revolutie die het gordijn zou verscheuren. De andere factor die daartoe bijdroeg was Afghanistan.

Op kerstavond 1979 rolden Sovjettanks over de grens om een einde te maken aan de moordende broederstrijd van de kameraden in Kaboel en een beginnende opstand tegen hun schrikbewind. Met royale Amerikaanse en Saoedische hulp bezorgden de mujahedin de Russen hun Vietnam. De heilige strijders mochten geen 'rebellens' heten of 'opstandelingen', het waren 'vrijheidsstrijders'. Toen na tien jaar de laatste soldaat vertrok over de brug van de Vriendschap doemde uit de Hindu Kush al-Qaeda op, een vreemdelingenlegioen onder leiding van een jonge Saoedi uit een topfamilie. Toen de Saoedische koning hem verbood Koeweit te gaan bevrijden dat door Saddam Hoessein was geannexeerd, ontstond een diepe wrok tegen de voormalige weldoeners. In 1993, twee jaar na de Golfoorlog, probeerde al-Qaeda de ene toren van het World Trade Center in New York op de andere te doen vallen. Er waren zes doden en meer dan duizend gewonden.

De oorlog om Koeweit voerde naar het eerbiedwaardige Tweestromenland waar een brallerige, alziende en wrede dictator alomtegenwoordig was in monumentale mozaïeken, kolossale sculpturen of metershoog olie op doek, als huisvader, stamhoofd, vakantieganger, historische figuur, modale Arabier, zegevierend militair of in hemdsmouwen op kantoor. Bij de invasie van 2003 was de vernietiging van deze cultus een prioriteit. Het Amerikaans leger gedoogde tegelijk de plundering van het Nationaal Museum in Bagdad, het oudste archief van de menselijke beschaving. Een dubbele flater.

Europa was verdeeld over de invasie en ons land weigerde mee te doen. Om goede redenen want er zijn geen massavernietigingswapens aangetroffen en het terrorisme van IS vindt daar en dan zijn oorsprong. De democratisering van Irak moest de rest van de Arabische wereld doen volgen. Ze ontnam echter de macht aan de soennieten en gaf ze

voor het eerst aan de sjiitische meerderheid. Het soennitisch bastion Irak werd een bufferstaat van Iran en ging verloren voor de Arabieren, die vrijwel allen soennieten zijn.

Toen de Arabische Lente begon had Amerika een Nobelprijswinnaar voor de vrede als president en nam Europa het voortouw. Resolutie 1973 die op 18 maart 2011 het Libisch luchtruim toevertrouwde aan een westerse coalitie met een Arabisch randje, was een Frans initiatief. De inkt van de resolutie was nog nat toen onze regering, al maanden in lopende zaken, volgde, daarbij gesteund door alle partijen en aangevuurd door een eensgezinde pers. Die geestdrift werd niet geleid door inzicht. Een maand later noemde een Senator in de commissie Buitenlandse Zaken Kadhafi een vriend van al-Qaeda, waar hij hun oudste vijand was. Hij was na 2003, toen hij zijn nucleaire plannen opbiechtte, zelfs zo'n goede vriend geworden dat hij zijn tenten mocht opslaan in de parken van onze hoofdsteden. De Westerse hulp bij de val van zijn eigen steunpilaren was voor veel Arabieren een zoveelste bewijs van ontrouw en onbegrijpelijke dwaasheid. China en Rusland schrokken toen ze geen maand na de resolutie de paginagrote advertentie zagen onder de kop 'Kadhafi moet weg', ondertekend door Sarkozy, Cameron en Obama. Regimewissel stond niet in de resolutie. Ze beslisten voortaan hun veto wél te stellen en Syrië werd onoplosbaar. Resolutie 1973 was het formele begin van de Westerse inmenging in de Arabische Lente. Vandaag durft niemand te kijken naar de gevolgen. Libië heeft twee regeringen en twee parlementen. Er woedt een burgeroorlog tussen stammen en militieën, islamisten en nationalisten. Het is een twistappel tussen Egypte en de Verenigde Arabische Emiraten aan de ene kant, Turkije en Qatar aan de andere. Libië kreeg pas weer aandacht toen Islamitische Staat ook daar opdook en 21 christenen op een strand de keel oversneed, onder het uiten van bedreigingen aan het adres van Rome. En vervolgens toesloeg in het Bardo museum, in Tunesië, laatste hoop van de Lente.

Ik bezocht het museum op oudejaarsdag 2013. Het was hagelwit na de restauratie die het jaar tevoren was voltooid. Er was een handvol gedempte toeristen, voorhoede van een stroom die hopelijk ooit zou terugkeren. Deze erfenis van het verdreven regime,

koninginnenstuk in de promotie van Tunesië als vakantiebestemming, verwachtte op termijn jaarlijks één miljoen bezoekers. Die waren nog lang niet in zicht toen op 18 maart enkele gemaskerde mannen binnendrongen en 21 toeristen vermoordden, bij wie een Belgische vrouw. Ze deden dat onder het onverstoort oog van Vergilius, levensgroot in witte toga, zijn Aeneïs op schoot, geflankeerd door Clio, de muze van de geschiedenis, en Melpomenè, van de tragedie die in haar linkerhand een masker houdt dat er voor de gelegenheid uitziet als een afgesneden hoofd.

Dit portret van Rome's dichter is een mozaïek uit een huis in Sousse. Vier eeuwen lang was de Middellandse Zee 'mare nostrum', 'onze zee', door Romeins gebied omsloten. Alle oeverstaten bewaren daar herinneringen aan. De mozaïeken van Bardo zijn inwisselbaar voor die van Antakiya, het antieke Antiochië, in Turkije. Taferelen van levensvreugde met dieren, mensen en bloemen, goden, landschappen en zeegezichten. Paleizen, tempels en de oudste kerken van het Midden-Oosten waren versierd met deze tapijten van gekleurde steentjes. In Ravenna en op het binnenplein van de Umayyaden moskee in Damascus zingt deze kunst na drieduizend jaar zijn schitterende zwanenzang voor jonge machten, het christendom en de islam. Het beeldenboek van de oudheid gleed de middeleeuwen binnen en blijft leesbaar omdat het een vrijheid uitdrukt die we erkennen als de onze, een waarin schoonheid en kennis van tel zijn en de lat hoog mag liggen.

Dit wereldbeeld wordt uitgedaagd door een kracht die vrijheid, noch schoonheid, gelijkheid, noch broederlijkheid en kennis noch beelden aanvaardt. De Arabieren noemen ze: Daesh, de afkorting van Islamitische Staat in Irak en Syrië die ook 'vertrappelen' betekent. Tien jaar na de aanslagen in Madrid en Londen, verstijft Europa opnieuw. Het Joods Museum in deze stad, Charlie Hebdo en Hypercacher in Parijs, Verviers en Kopenhagen, arrestaties, processen en complotten... de les van Afghanistan doet vrezen dat dit een voorspel is. Het zorgt nog steeds voor soldaten op straat. Zo'n maand geleden werd ik bij een tramhalte in Borgerhout aangesproken door een dame die in haar familie vier Syriëstrijders had. Twee waren intussen gesneuveld. Ze hoopte dat

het ook met de twee anderen zou gebeuren bij wie haar lievelingsneef, door haar opgevoed maar angstaanjagend veranderd. De vijand is binnen de muren. Hij hoeft niet Ahmed te heten, het kan Jan of Piet zijn. Terrorisme teert op paranoia. Extremisme ook.

...

Een volgende reis bracht me naar Andalusië en de wonderen van de Moorse beschaving in Granada, Cordoba en Sevilla. Geen grote Arabische stad, zo merkte ik later, zonder een straat, een shopping center of een park genoemd naar Andaluz, het verloren paradijs. Het kalifaat van Cordoba, duizend jaar geleden een Arabische kolonie in West-Europa, wekt een diep heimwee. Andaluz is tegelijk een utopie en een antwoord op het kolonialisme en de Eurocentrische geschiedschrijving.

De overkant van de Straat van Gibraltar was nog vreemder dan Oost-Europa. Mannen liepen hand in hand. In de berm van een stoffige weg werd zonder verdoving een wijsheidstand getrokken. In een morsig winkeltje in het hart van de keizerstad Meknès lagen in de toonkast Arabische manuscripten tussen stapels oude berbertapijten die ook een soort teksten zijn. In deze onleesbare wereld verscheen uit het niets een jongentje dat vloeiend Nederlands sprak. Wie ooit een zoek bezocht kent deze manusjes-van-alles, hun zusjes verstopt. Men leert het van kindsbeen af: buiten is van de man, binnen van de vrouw. Intussen vinden echter steeds meer vrouwen de weg naar de universiteit en zijn in verschillende Arabische landen meer vrouwen gediplomeerd dan mannen. Zij wettigen, als gediscrimineerde helft van de bevolking, het geloof in een échte Lente. Zonder emancipatie geen ontvoogding. Twee jaar geleden stelde de Algerijnse schrijver Boualem Sansal in een overigens pessimistische prognose, al zijn hoop in de jeugd en de vrouw. 'Zij zijn de rijkdom van de Arabische wereld, maar', schrijft hij, 'het religieus, patriarchaal, tribaal systeem staat geen enkele vrijheid toe, zeker niet voor die twee groepen. Onder het voorbehoud van een meer gedetailleerde inventaris, waren zij de vonk die de Arabische Lente aanstak. De islamisten hebben dat goed begrepen en het is

op het domein van de controle van de jeugd en de vrouwen dat ze het meest actief zijn.’
Einde citaat.

De middeleeuwen waren nog niet dood in het Marokko van de vroege jaren '70, maar in de jeugdige polyglot diende zich, een kwarteeuw voor het internet, een nieuwe wereld aan. Naast Fez met zijn betoverende architectuur en zijn slaven in de antieke onwelriekende looierijen, was zoals elders in Marokko een Europese stad gebouwd. Comfort rijmde niet op traditionele bouwstijl. Nog niet. Want toen ik 30 jaar later Jemen doorkruiste verbleef ik na een dagtocht door de hete zandwoestijn in een koel en smetteloos wit hotel met stromend water, een traditioneel paleis van in de zon gebakken tegels, aan de rand van de groene Hadramaut met zijn eeuwenoude wolkenkrabbers, het stamgebied van Osama bin Laden, waar ramshorens op de hoeken van de huizen staan en schuwe, zwart gesluierte vrouwen onder torenhoge rieten punthoeden in de velden werken. Dit land van honing is intussen al een maand in handen van al-Qaeda.

Het afwezige Europa ontwaakt in enclaves van welbehagen, op veilige afstand van rottend afval, willekeur, mislukking, fatalisme, de hoop op de volgende dag en de wanhoop. In grote Arabische steden wordt Europa bediend met poederkoffie en lokale Engelse of Franse kranten. Europa is Andalus, synoniem voor status en welvaart en een levenswijze die wereldwijd wordt nagebootst. Tot in de meest afgelegen streken is de hotelkamer een kijkboek van westers materialisme. Een hotel is een ruimte in het nergens, zegt de Chinese kunstenaar Ai-Weiwei. Dat nergens is Europa en het is meer dan een plaats. Het is een vrijheid en vrijmoedigheid, vrijpostigheid soms, een neiging om zich te onderscheiden en de zekerheid van wie beter af is. Onze wederzijdse oordelen en vooroordelen zijn cultureel en historisch. Het Midden-Oosten keek op naar Europa en kent het Westen veel beter dan omgekeerd. Maar voor Europa is het Midden-Oosten al lang een rampgebied met olie, onze dodelijke verslaving.

Terwijl Europa zijn ideale vorm bleef zoeken, kwam de Arabische buur tot stilstand. Het zwaartepunt van het oude continent dreef naar het noorden. Deze stad werd de hoofdstad van de Unie, een nieuw Rome. Het had anders kunnen lopen want aan dit

avontuur ging het voorstel vooraf om alle oeverstaten van de Middellandse Zee opnieuw te verenigen. Het was afkomstig van een even onbekend als belangrijk staatsman, Alexandre Kojève, een invloedrijk filosoof die amper schreef maar aan de tekentafel zat van de naoorlogse wereldorde. Deze neef van de schilder Kandinsky, die op 25 tien talen sprak waarbij het Sanskriet, het Tibetaans en het Chinees, voorzag dat uit het puin van de Tweede Wereldoorlog een Angelsaksisch en een Sovjetblok zouden verrijzen. Het eerste vond hij asociaal, het tweede barbaars. Daarom stelde hij, drie weken na de atoombom op Hiroshima, aan generaal De Gaulle de oprichting voor van een Latijns rijk. Het zou islam met katholicisme en rechts met links verzoenen en de twee andere blokken weren uit de Middellandse Zee. Toen Kojève in de woelige jaren '60 met Herbert Marcuse een conferentie ging geven aan de Freie Universität van Berlijn, zei Marcuse dat hij de contesterende studenten geen lessen te geven had maar Kojève had er één voor Rudi Dutschke: 'leer Grieks'. Zijn Latijns Rijk verdrong in de eerste stappen naar de Europese eenmaking en een nieuwe wereldorde die hij mee hielp ontwerpen. Hij stierf in Brussel en werd in Evere begraven maar zijn verdrongen project was niet dood.

Nicolas Sarkozy beloofde voor zijn aantreden in 2007 de Middellandse Zee na twaalf eeuwen weer te verenigen. In zijn overwinningstoespraak kondigde hij de oprichting aan van de Union pour la Méditerranée. Voor ze het zelf goed beseften waren de Algerijnse president Bouteflika en zijn Tunesische ambtgenoot Ben Ali daar de 'ambassadeurs' van. In maart 2008 gaf de Europese Unie schoorvoetend groen licht. Duitsland was niet enthousiast. Turkije vond het een troostprijs voor het Franse verzet tegen zijn toetreding tot Europa. Zouden de Arabische landen een mogelijk Israëliësch voorzitterschap aanvaarden? Libië deed niet mee. Toch werd de vereniging van de oeverstaten met de landen van de Europese Unie, 43 in totaal, op de vooravond van Quatorze juillet boven de doopvont gehouden. Uniek omdat Israël, Syrië en de Palestijnse Autoriteit er lid van zijn. Er wordt weinig van gehoord. Het is een droomfabriek van ambtenaren, lunchdiscussies en werkbezoeken en leidt een

onopgemerkt bestaan in de virtuele realiteit, terwijl lidstaten in ontbinding terroristische wingewesten worden en steeds meer lijken voor de kusten drijven.

President Sarkozy maakte zich ook de emir van Qatar tot vriend. Samen waren ze de belangrijkste pleitbezorgers van de Arabische Lente. In Parijs stond opnieuw een filosoof in de souffleurbak, een intellectuele rockster deze keer die graag voor het voetlicht komt.

De Arabische wereld was stilgevallen. Presidenten gedroegen zich als monarchen en zaten tientallen jaren op de troon om die dan af te staan aan hun zoon. Dat was minder legitiem dan wat de echte vorsten deden van wie de stamboom soms teruggaat op de Profeet. Afstamming en geschiedenis, garanten van een continuïteit die hoog in het Arabisch vaandel wordt gevoerd, waren een karikatuur geworden. De Arabische wereld betaalt zijn stilstand met conservatisme en verstarring. Het kalifaat van Daesh wil met het oog op de dag des oordeels een ver verleden herstellen. Allicht geen selffulfilling prophecy maar nu de Lente alles op losse schroeven heeft gezet is het misschien de voorbode van een soennitisch Arabisch project.

Dit is een tijd van onzekerheden. Europa heft de staatsgrenzen op, grillig resultaat van een bewogen geschiedenis. Die van onze Arabische burens zijn rechte lijnen van een Brits en Frans koloniaal liniaal, getrokken dwars doorheen stamgebieden. Ze worden door Daesh weggehoond.

Het Arabisch immobilisme botst met het Westers tijdsbesef dat op verandering is toegespitst, op het nu en de onmiddellijke toekomst. De manier waarop we de tijd berekenen kregen we van de Babyloniërs maar ons nu heeft een buitengewoon belang. De Westerse wereld bestaat uit afspraken, agenda's, vertrektijden en prikklokken. Wij hebben de tijd niet, hij bezit ons. Het Westers nu overschaduwde alles wat was en zelfs wat komen zal. Het jachtige, toekomstgerichte Europa voelt zich verheven boven het verleden. Het betaalt met zijn geheugen en vergeet zelfs dat men elders niet vergeet. Het richt zich op een onmiddellijke, persoonlijke toekomst zonder project, of het moest het einde zijn van de geschiedenis, zoals Kojève dacht en met hem de Amerikaanse

neoconservatieven. Voor Kojève is de uiteindelijke staat een bureaucratische en tegen tirannie beveiligde eenheid, een staat van immobilisme, iets als de Europese Unie, een economisch project waar vandaag aan wordt gevraagd om de vrijheden te bewaren, trouw te blijven aan zichzelf en immuun te zijn voor fanatisme. Op die vraag is Europa slecht voorbereid.

...

Vergilius beschreef tweeduizend jaar geleden hoe de Europese beschaving begon met Trojanen die vluchtten uit hun brandende stad en schipbreuk leden in de baai van Tunis, toen nog die van Carthago. De bootvluchtelingen kregen gastvrijheid maar trokken verder om Rome te stichten dat in 146 voor onze jaartelling, Carthago zou verwoesten. De vernietiging van die rivaal in het Westelijk deel van de Middellandse Zee, effende de weg naar het eerste Europees wereldrijk. Vandaag stoomt een gammele vloot vluchtelingen van de Afrikaanse noordkust naar die van Italië. Europa buigt diep voor wie de droom betaalde met de dood. Lampedusa werd een politiek bedevaartsoord. Niemand weet hoe het donkere gat te dichten dat Libië is, de open wonde van zwarte wanhoop. 'Europa wil een model zijn van samenwerking om van de wereld een betere plaats te maken, de bootvluchtelingen beschamen die gedachte, het beleid heeft moreel en politiek gefaald' schreef The Economist twee weken geleden. De elementaire medemenselijkheid wijkt voor brutaal eigenbelang. Zelfs de verdeling van de vluchtelingen over de lidstaten is een probleem. Het gaat dan om een fractie van wat bijvoorbeeld de buurlanden van Syrië opvangen. Hoe actueel is niet Jonathan Swift die drie eeuwen geleden voorstelde om de hongerende Ierse kinderen te voederen aan de rijken zodat ze hun ouders niet langer tot last zouden zijn en nog enig maatschappelijk nut zouden hebben?

Vergilius verbindt de ondergang van Troje, vandaag een ruïne in het noorden van Turkije, met de stichting van Rome in het toen verre Westen. Het is niet de oudste geboorteaakte van Europa. In de Griekse mythologie is ze een Syrische prinses die op de rug van Zeus, eeuwige verleider, deze keer in de gedaante van een witte stier, werd

ontvoerd op een strand in Purperland, Fenicië. Hij zwom met haar naar Kreta en verwekte drie koningen, bij wie Minos, de mythische stichter van de Minoïsche beschaving. Europa kreeg van de oppergod ook een bronzen waakhond die nooit sliep en zijn prooi nooit loste. Een technisch wonder. Dagelijks liep hij drie keer rond het eiland om het te beschermen tegen indringers. Wie het waagde voet aan land te zetten werd door vuur verteerd. Kreta was Fort Europa. Het monster stond voor technologische ontwikkeling. En voor de rechtstaat want drie keer per jaar bezocht hij alle dorpen om te zien of de wet werd nageleefd. Hij werd uiteindelijk geveld door de tovenares Medea, specialiste in verjongingskuren. De moeder van Europa, mijnheer de voorzitter, dames en heren, is het Midden-Oosten. Het Fenicisch alfabet, grootmoeder van het onze, gaf ons vleugels. Die oude oma is op haar beurt de kleindochter van het allereerste schrift in het zuiden van Irak, ooit de tuin van Eden.

Waar eindigt Europa vroeg ik ooit aan een minister die namens de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa op bezoek was in landen die aan China grenzen. Tot voor enkele jaren stond op de expansie van het oude continent geen maat en kandidaten spaarden kosten noch moeite om hun toetreding te betalen met wetswijzigingen, en pijnlijke saneringen. Rusland keek met argwaan toe.

Over Europa praten kan niet zonder te spreken over de anderen, de barbaroi, zoals de oude Grieken noemden wie geen Grieks sprak, een klanknabootsend woord zonder misprijzen. Alexander, de Macedoniër maar in de geest een volbloed Griek, deed zijn generaals met Perzische prinsessen trouwen en adopteerde plaatselijke gebruiken en kledij. Hijzelf huwde een Afghaanse. Zijn erfenis, het Hellenisme, werd overgenomen door het Romeinse rijk en hield duizend jaar stand. Het was een revolutie als die van Gutenberg of van de communicatietechnologie vandaag. De sporen zijn verspreid over een gebied dat reikt van de Atlantische kust tot de Indus. In de stoffige soek achter de grote moskee van Mazar i-Sharif zag ik in 2001 tussen de vodden een antiek beeldje van de Griekse bandeloze god Pan, die model stond voor de christelijke duivel. Het gaf een thuisgevoel in het land waar op dat ogenblik de taliban heersten met puriteinse en

draconische wetten. Een andere herinnering lag in de handpalm van een man in de Bekaa vallei: een munt met het portret van Alexander. Hij stond model voor de oudste voorstellingen van de Boeddha in Afghanistan en Pakistan. 500 jaar na zijn dood spreken die sculpturen dezelfde taal als de vroegchristelijke kerken in Egypte. De Griekse tekst die in het jaar 196 werd gebeiteld in de steen van Rosetta maakte niet alleen de ontcijfering mogelijk van het hiërogliefenschrift, hij spreekt ook van de uitzonderlijke status van het Grieks, voertaal van de elite, voertuig van nieuwe ideeën als het christendom, tot in de verste uithoeken van Alexander's wereld.

Tegen zijn dood op 33-jarige leeftijd, in 323 voor onze jaartelling, had Alexander de Grote de wereld geopend voor de Griekse erfenis en daarmee het voortbestaan ervan verzekerd tot vandaag. Zijn revolutionair multicultureel beleid werd de bedding van de Europese beschaving en was daarmee het grootste politiek succes uit de geschiedenis.

Er zijn nog restanten van de eerste christelijke voorposten in het oosten. Maar niet lang meer. Ze worden bedreigd, verdreven en verspreid zoals alle andere minderheden die soms nog ouder zijn, de sabeërs, de yezidis, de parsi's of de Moerasarabieren die tot voor kort nog bouwden als toen iemand uit hun gebied het schrijven uitvond. Met hen gaan talen, culturen en een schat aan kennis verloren. Wat doet Europa? Deze verwende, ondankbare dochter, erfgename van Alexanders' geest, compenseert haar geheugenverlies met informatieboulimie en wendt de blik af van Syrië, Carthago en zelfs Griekenland en Rome.

De paradox van de globalisering is dat ze middelpuntvliedende krachten opwekt. In Europa, prototype van die wereld zonder grenzen, spoorde de eenmaking met strijd voor het behoud van taal, cultuur en eigenheid. Hier gebeurde dat vreedzaam en in overleg. Dit parlement is er een monument van. Het is pas sinds kort dat in de lidstaten een bedreiging is ontstaan voor Europa als project. Onzekere tijden versterken tendensen die veiligheid en bescherming beloven aan de eigen groep en grenzen trekken tussen wij en zij. Identiteit bestaat niet zonder onderscheid, Europa niet zonder barbaroi. Zijn aanzienlijke welvaart dankt het echter onder meer aan ingevoerde, goedkope

arbeidskrachten die ondervonden dat vrijheid, gelijkheid en broederschap niet op dezelfde wijze golden voor hen. Hun integratie mislukte en velen vielen terug op de eigen gemeenschap. Vier jaar geleden reisde ik met een Marokkaanse culturele vereniging naar Rabat. Op de bus zongen de dames, migrantenkinderen van in de dertig, het repertoire van 'Tien om te zien'. Elke Vlaamse schlager tot op de letter en de laatste tussennoot. Ze groeiden op in de jaren '90 en waren Vlaamser dan Vlaams en ook Marokkaans, daar werden ze tijdig aan herinnerd. Toen kwam de schotelantenne en begon men te kijken naar andere zenders. Even snel als de wereld integreerde, veranderde hij in een archipel van macro- en microgemeenschappen. Het internet deed de rest. Elk van de applicaties die men sociale media noemt, is een subcultuur van de globalisering die eindeloos vertakt in kleinere groepen, stammen, affiniteiten, virtuele families, vriendschappen en vijandschappen. Ik tweet dus ik ben. Virtuele communicatie drijft tot geldingsdrang. In eindeloze varianten weergalmt dat iedereen recht heeft op mijn mening. Islamitische Staat is één stem in deze kakofonie.

Je kan het niet zo verzinnen of met drie klikken van de muis vind je gelijkgezinden tot in Vuurland en al snel genoeg vrijwilligers voor een divisie in de heilige wereldoorlog. Het mag verbazen dat niet meer idealisten, avonturiers en godsdienstfanaten vertrekken. Want het is niet dat moslims niet denken aan het kalifaat. Ze zijn echter vooral ontgoocheld. Het is een oud en diep zeer dat door de Arabische Lente is verscherpt. Het applaus voor de omwentelingen is uitgestorven. De investeerders wachten op stabiliteit en er komen geen toeristen meer. Ook de Golfmonarchieën die te rijk waren voor een Lente, zijn verbitterd. Ze gebruikten het oliewapen, niet om schaarste te creëren maar overvloed die de prijs keldert, Rusland en Iran op de knieën dwingt en de Amerikaanse schaliegasindustrie in zijn voegen doet kraken. De Saoedische weigering, eind 2013, om zitting te nemen in de VN Veiligheidsraad was een onuitgegeven teken van slinkend vertrouwen in de internationale instellingen. Twee maanden geleden verraste Riyad opnieuw als leider van een soennitisch leger tegen de sjiiitische Houthi militie in Jemen, en onrechtstreeks tegen Iran. Op datzelfde ogenblik legden de Europese Unie en de VN

in Lausanne de laatste hand aan een nucleair akkoord met Teheran. Het Saoedisch bondgenootschap omvat Egypte, Soedan en alle soennitische monarchieën. Iran, met in zijn sjiitisch kamp Irak, Syrië, Libanon, de Houthi's en Hezbollah, voelt zich bedreigd. De tegenpartij ook. Washington steunt de soennitische coalitie in Jemen, al is er geen mandaat voor van de Verenigde Naties. Tegelijk coördineert het met de Revolutionaire Garde van Iran het offensief tegen IS dat de speerpunt is van de soennitische opstand in Irak en Syrië.

Even onduidelijk is de Europese diplomatie, het jachtdomein van de lidstaten. Pas na weken werd Frankrijk als eerste wakker voor de Lente. De opstand in Tunesië was al bijna een maand aan de gang toen minister van Buitenlandse Zaken Michèle Alliot-Marie voorstelde om president Ben Ali met elitetroepen te ontzetten. Maar toen die drie dagen later op de vlucht sloeg, kreeg de piloot landingsverbod in Frankrijk en koos Parijs resoluut voor de Lente. En voor het bevriende Qatar dat alles in de strijd wierp, wapens, geld en Al Jazeera. De emir slaagde er zo na. Zijn beschermelingen, de Moslimbroeders, veroverden de macht bij verkiezingen in de landen van de Lente. Meteen begon hun ondergang die in Tunesië geleidelijker verliep dan in Egypte, en in Libië, Syrië en Jemen ontaardde in een burgeroorlog. De broeders gingen ten onder omdat het brood nog schaarser werd, hun antwoord op de Lente simplistisch was en hun streven naar de Godstaat totalitair en de opkomst gedoogde van een gewelddadig sektarisme. De Broederschap was het afgelopen jaar de inzet van een bittere strijd tussen Saoedi-Arabië dat het wahabitisch salafisme steunt en Qatar dat achter de broeders staat. De twist over de politieke islam is voorlopig begraven onder de veel diepere tegenstelling tussen soennitische Arabieren en sjiitische Perzen die tijdens de Arabische Lente de brandstof was van de Syrische burgeroorlog en die in Irak. Twee quasi theocratieën, Saoedi-Arabië en Iran, de ene soennitisch en Arabisch, de andere sjiitisch en Perzisch, staan met getrokken messen tegenover elkaar.

...

Na de aanslagen in Parijs legde de Turkse president Erdogan de verantwoordelijkheid bij Charlie Hebdo dat door zijn oneerbiedigheid had aangezet tot haat en racisme. Ook Qatar wees het blad met de vinger. Turkije en Qatar, de enige verdedigers van de Moslimbroeders in de regio, leven op gespannen voet met Egypte waar ze worden vervolgd. Maar over Charlie Hebdo zaten ze op dezelfde lijn. Het blad had de aanslag uitgelokt door de moordenaars te provoceren, schreef al-Ahram, oude spreekbuis van Cairo. Het ontbrak echter niet aan Arabische stemmen die de hand in eigen boezem staken. Ze waren te lezen in andere slagschepen van de Arabische pers. Asharq al-Awsat zag achter de aanslagen, ik citeer, 'dezelfde extremistische religieuze opvattingen en manipulatieve media die het Midden-Oosten verrotten'. Al-Hayat veroordeelde wie excuses zocht voor het terrorisme. Elham Manea, een Jemenitische mensenrechtenactiviste die doodsbedreigingen kreeg voor het overnemen van een spotprent, schreef: 'Wat sommigen de grenzen noemen van de vrijheid van meningsuiting, zijn de ketenen die ons beletten na te denken, ons te ondervragen en op te komen voor verandering en hervormingen.' Angst doet het Westen, kampioen van de vrije meningsuiting, intussen twijfelen over wat John Kennedy, Nelson Mandela en Salman Rushdie de ondeelbaarheid noemen van de vrijheid.

Terwijl de terreur toesloeg in Parijs werd in een recordtijd een miljardencontract bedisseld voor de levering van 24 Rafale gevechtsvliegtuigen en een fregat aan Egypte. De speculaties over wie dat zou betalen gingen in de richting van de rijke golfmonarchieën. Egypte met zijn grote bevolking en dito leger bereidt zich voor. De hele regio doet dat en Westers wapentuig is zeer gegeerd. Tijdens de Arabische Lente steeg de wapenuitvoer naar de Golfmonarchieën met 71 procent en werd Saoedi-Arabië de tweede importeur ter wereld. 'Timeo Danaos et dona ferentes', schreef Vergilius, 'ik vrees de Grieken en hun geschenken'.

In Tunesië gingen de vrouwen tot in de residentiële wijken hoofddoeken dragen na de verkiezingsoverwinning van de Broederschap in oktober 2011. Twee jaar later waren ze schaarser dan in Borgerhout of Molenbeek en zaten de cafés van de avenue Bourguiba

vol jonge, ongesluisde vrouwen die rookten als schoorstenen. Zo plots als de lentebries was opgestoken verdween het geloof dat de Moslimbroeders vrijheid, recht en een beter leven zouden brengen. Twee jaar na hun stembustriomfen waren ze in het defensief. Egypte brandmerkte hen als terroristen in 2013. Dat jaar viel het ene kantelmoment over het andere: politieke moorden in Tunesië, troonsafstand in Qatar, de val van Morsi een week later, het dubieus gifgasincident van 21 augustus in Damascus, het uitblijven van een militair antwoord daarop, de opstand in Oekraïne, het nucleair voorakkoord met Iran, de woede van de Saoedi's, en aan het eind van 2013: de verdamping van het Vrij Syrisch Leger en de doorbraak van het terrorisme.

Europa, en reken daar maar Rusland bij, wil geen Afghanistan aan zijn grens. Maar Afghanistan is er al en als mentale ruimte bestaat het ook in Schengen. Het kalifaat is een grondgebied en, als samenzwering in de sociale media, een nieuw maar niet onverwacht verschijnsel.

Daesh is schatplichtig aan al-Qaeda, maar tot de verschillen behoort de reconstructie van een zevende-eeuwse staat die anticipeert op de eindtijd, een toekomstgericht anachronisme. De trek naar Syrië lijkt op de desastreuze kinderkrustochten van 1212. En de Apocalyps was de motor van revolutionaire bewegingen in onze middeleeuwen zoals die van Jan van Leiden en de wederdopers die in 1534 Münster bezetten en bijna anderhalf jaar een schrikbewind voerden. In de voorbije eeuw waren het communistische Arbeidersparadijs en het Derde Rijk seculiere varianten van het Gouden Tijdperk uit de christelijke, joodse en islamitische apocalypsen en getuigen van hun destructieve kracht. De middeleeuwse bewegingen gedijden in overbevolkte gebieden en bij snelle sociaaleconomische veranderingen. Hun aanhang bestond uit de verpauperde onderlaag, de migrantengemeenschappen van vandaag. Wat Gutenberg was voor de reformatie is het internet voor de Lente en het extremisme.

In de Arabische geschiedenis lijkt Daesh op de Assassijnen die de twaalfde eeuw onveilig maakten met zelfmoordaanslagen in het hele Midden-Oosten. Of de Mahdisten in Soedan, de volgelingen van Muhammad Ahmad bin Abdallah, die zich in

1881 uitriep tot de Mahdi, de Messias, en tot zijn plotse dood vier jaar later succesvol oorlog voerde tegen de Britten en het Turks-Egyptisch bestuur. Een politicus, veldheer en mysticus die geloofde dat met hem de eindtijd was aangebroken. Net als Daesh predikte hij een terugkeer naar de vroegste tijd van de islam en een gewapende jihad met een nationalistische ondertoon.

In de rotsvaste overtuiging dat de dag des oordeels nabij is bereidt Daesh de confrontatie voor met het heidense Westen en wijst het de plek waar die volgens de overlevering zal plaatsvinden. De zelfverklaarde kalief Abu Bakr al-Baghdadi, belooft de democratie en het nationalisme te vertrappelen en Mekka, Medina en Jeruzalem te bevrijden. Zijn rijk is, zoals dat van de eerste moslims of de wederdopers van Münster, een uitverkoren natie, omsingeld door vijanden.

De uitverkorenen zuiveren hun rijk van heidense herinneringen. Na de verwoesting van mausolea, kerken en monumenten schokten ze eind februari met een Beeldenstorm in het museum van Mosul onder de toelichting dat de Profeet hetzelfde had gedaan bij zijn verovering van Mekka. Dronken van vernietigingsdrang keerden de beeldenstormers zich tegen kopieën die verpulverden zodra ze de grond raakten en originele stukken die zich minder gemakkelijk gewonnen gaven. Eeuwenoude levensgrote beelden werden van hun sokkel gestoten en te lijf gegaan met voorhamers en drillboren. Mannen klommen met ladders en slopersmaterieel op de gevleugelde stier, 16 ton albast, te zwaar voor transport, die al bijna drieduizend jaar de Nergalpoort van de Assyrische hoofdstad Niniveh bewaakte. Men maakte zich geen illusies over de kleine museumstukken. Die vonden hun weg wel naar de antiekmarkt. Het was niet de eerste en ook niet de laatste zwarte dag voor archeologen, historici en de mensheid in het algemeen, die beroofd werd van een stuk van zijn vroegste geschiedenis.

Een week na het museum van Mosul waren er bulldozers in Nimrud, dertig kilometer zuidelijker, een van de rijkste vindplaatsen van de oudheid met tempels en een groot paleis met honderden meters reliëfvoorstellingen van rituelen, militaire campagnes en eerbetuigingen aan de vorst. In 1988 was er nog een koningsgraf blootgelegd dat

behoorde tot de belangrijkste ontdekkingen van de vorige eeuw. Hier had Max Mallowan gewerkt, de man van Agatha Christie. Fragmenten van de reliëfs zijn de trots van de grootste musea, maar het meeste was nog ter plaatse. Het videoverslag van de verwoesting moest nog komen toen Hatra werd aangepakt, een tweeduizend jaar oude stad, zo mogelijk nog rijker aan aanstootgevende beelden. Dit erkend werelderfgoed, werd omgeploegd met dynamiet en platgewalst.

In het kortstondig moment dat Saddam Hoessein met mondjesmaat toeristen toeliet in zijn rijk waren deze plaatsen een must. De verwoesting van het verleden, vernietigde ook de toekomst van Irak. Het was niet de eerste Beeldenstorm uit de geschiedenis maar het was ongezien dat zo'n ver afgelegen verleden zulke furie kon ontketenen.

In 2011, het jaar van de Lente, sprak Geert Mak op deze plaats van een historisch moment ten goede of ten kwade. Verwijzend naar de Europese geschiedenis van de 20ste eeuw zei hij dat het ondenkbare plots onvermijdelijk kon blijken. Dat was profetisch. Vier jaar later blijkt dat de Arabische Lente wishful thinking was en dat het misschien beter was geweest om de autocraten te dwingen tot de hervormingen die beloofden toen ze wankelden. Daar is het nu te laat voor. Europa maakte de bocht van pragmatisme naar idealisme die Amerika maakte in de desastreuze jaren na 11 september. Er is een crisis met Rusland bijgekomen. Europa heeft twee vijanden aan zijn rafelende grens, waar een enkele zijn krachten al overtreft. De oorlog tegen Daesh is een riskante zaak zonder een goede verstandhouding met Moskou. Dominique de Villepin en Sergei Ivanov, voormalig ministers van Buitenlandse Zaken, riepen onlangs samen op tot verzoening. Maar Russische dissidenten waarschuwen Europa voor het Messianisme van Poetin en de KGB waar hij toe behoorde, die in Moskou het Derde Rome zien dat het machteloze Westen uiteindelijk zal vervangen.

De Franse helleniste Florence Dupont vergeleek de Odyssee van Homeros met de televisieserie Dallas. Zoals Mooi en Meedogenloos Hugo Claus deed denken aan Shakespeare. Een goede maand geleden hield ze in Le Monde een pleidooi voor de oude

humaniora. Wat Europa verbindt met de Middellandse Zee, schreef Dupont, is dat er ooit Latijn en Grieks werd gesproken en er een gemeenschappelijke maar ook diverse cultuur was. De onbekendheid daarvan speelt in de kaart van religieuze integristen, betoogde ze, en fanaten van de etnische identiteit die van taal, godsdienst, cultuur en land van oorsprong een potje koken dat een denkbeeldige samenhang voedt die zou teruggaan tot de nacht der tijden. Hoe kan men integrisme en communautarisering, seksuele discriminatie en racisme beter bestrijden dan door de schooljeugd op uitstap te nemen naar de oudheid? Ze zullen er leren dat er meer godsdiensten zijn dan de drie monotheïstische en een wereld bezoeken waar talen, culturen, etnische referenties en goden zich opstapelen. Een echte onderwijshervorming, schreef Dupont, zet een punt achter een eeuw waarin de kennis van de oude cultuur werd voorbehouden aan een steeds kleinere groep. Het probleem van de Franse Republiek, is dat ze nooit heeft aanvaard de oude humaniora te democratiseren. Wat geldt voor de republiek geldt ook voor het koninkrijk.

De Middellandse Zee is de geliefde van Europa. Tijdens het toeristisch seizoen migreren tientallen miljoenen naar haar weldadige oevers. Naar de noordkust welteverstaan want op de zuidkust wachten een miljoen zwarte migranten. Voor de Lente was Syrië nog de grootste groeier en zat zelfs Libië in de toeristische lift. Vandaag is onze zee een zee van tranen. Kon mijn lange woord, mijnheer de voorzitter, dames en heren, maar een kus zijn voor de slaapster waarvan de schoonheid de wereld nog steeds kan redden waarbij ik voor een keer afstand neem van de schuchtere Spaanse surrealist Juan Miro en zijn provocerende kreet op de Promenade des Anglais in Nice: A bas la Méditerranée!

Ik dank u.

Jef Lambrecht,

Vlaams Parlement, Brussel, 7 mei 2015

